

■ COLUMNA

Co vinavant cun la Rumantschia?

DA JOST FALETT

Las decisiuns da returnar len scola tar ils idioms èn per la Rumantschia las pli impurtantas dapi decennis. Enavos tar il sistem vegl damai, che ha purtà mo regress dad ina dumbraziun dal pievel a l'autra: damain Rumantschas e Rumantschs, damain scolas rumantschas, damain vischnancas rumantschas – ina gronda sperdita quantitativa ed er qualitativa. E quai cumbain che uniuns e Lia, magistraglia, medias ed ils auters promoturs da la lingua han adina fatg tut lur pussaivel per mantegnair il rumantsch. E la situaziun en scola na vegn betg a daventar pli simpla, sche suenter la decisiun dal cussegl grond scolaras e scolaras vegnan confruntads gia en primara cun: in tudestg, in talian, in englais, in franzos, ... e dus rumantschs scrits. Nus n'avain betg pli temp pliras generaziuns

Linguas minoritaras moran mintg'onn. I dat dentant er da quellas che survivan, sco p. ex. il catalan. Suenter l'indipendenza han ils Catalans stgaffi immediat e sco emprima mesura ina lingua da standard sco basa per lur identitad – ed il success è stà grond. Questa via na para er suenter la tschintgavla prova betg da gartegiar a temp util tar nus. Nus n'avain betg pli temp generaziuns: Senza novs impuls, senza che il rumantsch survegn nova forza, vegn il regress a cuntinuar ed i dat pouca speranza per nossa lingua.

Igl è grev da chapir che turnar tar ils idioms duai esser la resposta per far reviver il rumantsch. La discussiun «co salvar il rumantsch?» è stada pli u main esclusa tar las decisiuns en las vischnancas. Almain il Surmeir maina vinavant quest project impurtant.

Da tgi dastgain nus spetgar novs impuls? Da la politica betg. Era sche la constituziun chantunala di che las vischnancas fixan la lingua da scola en cooperaziun cun il chantun n'ha la regenza prendi nagina posiziun ed ha ditg da prima davent ch'i saja sulettamain en la cumpetenza da las vischnancas da fixar la lingua uffiziala e da scola – precis quai ch'ins ha vulì evitar cun la davosa revisiun da nossa constituziun. Co vegn la regenza uss ad ademplir l'incumbensa da la constituziun ch'ella duai promover e proteger il rumantsch?

Da «Pro idioms» n'èn fin uss er betg vegnids novs impuls per dar nova forza al rumantsch. Sustegnair ils idioms stuess

bain esser dapli che impedir il rumantsch grischun. Il particularissem ha custà energia che avess fatg nair da basegns per realisar projects a favur da l'entir. Las decisiuns da las vischnancas èn dentant realitad. Las consequenzas da quellas vegnan a sa mussar pir en il futur, e nus na savain er betg sche il rg savess salvar il rumantsch. Ma i fiss almain ina prova seriusa. – Tgi damai duai dar nova forza al rumantsch, uschia ch'el po suenter passa duamilli onns surviver anc in pèr generaziuns?

La LR è vegnida fundada cun l'unica finamira da mantegnair il rumantsch. Actualmain stat il presidi a disposiziun. Engiadinais e Sursilvans e l'Uniun da Litteratura vulan occupar quel post. La anr ha preschentà ina gliستا da dunnas che vegnan en dumonda. Senz'auter che il temp fiss madir per ina dunna. Impurtanta n'è dentant betg la regiun ed era la schlattaina n'ha tenor mai betg prioritad. Decisiv è uss ina persunalitad che ha las ideas ed in program, co che la Rumantschia duai cuntinuar en questa situaziun zunt difficila, per betg dir alarmanta. Senza novas ideas, co che la Rumantschia sa vegnir a nova forza, è la perspectiva trista. Pussaivel che las decisiuns en las vischnancas ed en il cussegl grond portan dapli pasch linguistica – i stuess dentant bain dar alternativs a la perspectiva da murir en pasch, mintgina e mintgin en l'agen idiom.